

Rizika lidského poznání

Nadčasový Dostojevského román *Běsi* koketuje s myšlenkou dosažení „dobra“ (lepšího stavu než *status quo*) za jakoukoli cenu. Domnívám se, že podobné výsledky držení se fráze „Účel světi prostředky“ jsme mohli vidět v tehdejší Hitlerovském Německu, kde si Hitler přiřadil význam slovu „dobro“ jako svět bez Židů. Problém tedy je v principu rozdílné interpretace slova „dobro“ a ve zneužití mediánové interpretace slova „dobro“ k prosazování utilitárních cílů. Tehdejší nespokojené Rusko bylo ideálním podhoubím pro novou zhoubnou ideologii. Prostředkem nastolení jí byla revoluce a lákadlem vidina společnosti, v níž si jsou lidé rovni, tj. taková interpretace dobra, se kterou se ztotožní co největší masa lidí, aby prosadila svržení elit.

V jistém smyslu střízlivé, matematické a nealtruistické paradigma historie krutovlád, totalitních systémů, ale i středověkých království, zastával italsky ekonom, politolog a sociolog Vilfredo Pareto. Zasadil tyto systémy do kontextu *teorie her* a jeho propracovaná *teorie elit* tak může společně s Orwellovými díly tvořit memento pro nynější a budoucí občany, jinými slovy, když chceme něco vytvořit, je dobré vědět, co vytvořit nechceme. Teorie elit vychází z faktu, že lidé si po biologické a psychologické stránce nejsou rovni, a tedy by si měli být logicky nerovni i na společenské úrovni. Časem konverguje společnost do stádia, kdy se důsledkem hierarchizace sama uspořádá na vládnoucí třídu a nevládnoucí masu. Vládnoucí elita si, nejspíše z vrozeného hédonistického pudu zachování blahobytu, chrání své pomyslné korýtko prostřednictvím nátlaku a manipulace tak dlouho, jak jen to jde. Pak ovšem masa elitu prostřednictvím revoluce svrhne a pod vidinou lepších zítřků (mediánová interpretace dobra) si začíná stavět nový, avšak důmyslnější, v důsledku ale stejný systém. Toto se periodicky opakuje (tzv. *cirkulace elit*). Zastánci této teorie byli kromě V. Pareta mimo jiné i F. Nietzsche a K. Marx. Řešením nehumánnosti udržování si moci může být dnes nejrozšířenější politický systém – demokracie. Tedy vláda skrze zvolené prostředníky, kteří svá rozhodnutí musejí konfrontovat s rovněž zvolenou opozicí. Biologická nerovnost je kompenzována rovnými právy, rovnými příležitostmi a sociální péčí.

Vzhledem k faktu, že studuji technický obor se nebudu pouštět do psychologických úvah, kde se v člověku nahromadí tolik zla (Nebo zvrácené interpretace dobra?), že dopustí například holocaust, ale pokusím se rozebrat jak mohou informační technologie usnadnit, zabránit nebo regulovat budování takovýchto společenských struktur.

Informační technologie jsou nástrojem a stejně jako nůž, nejsou primárně určené ke špatným úmyslům. Když pračlověk v jeskyni objevil výhody využívání ohně, pustil se na dlouhou trať objevování nového a zefektivňování starého. Musíme si uvědomit, že bez ohně by nemohly vznikat podobné meta-úvahy a nemohl bych tuto esej psát na svém laptopu. Na druhou stranu, tak jako nožem můžeme zabít, ohněm se spálit, tak za pomoci informačních technologií ze sebe můžeme udělat otroky policejního státu. Totalitní společnost takovou, jakou popsal Orwell v 1984 si určitě nikdo z nás lidí nepřeje. Abych pouhá slova uvedl trochu více v kontextu, napíši, co dnes lze a co se již děje.

Spojením oborů *data mining* (*dolování v datech*), statistiky a možná i sociologie a psychologie, lze teoreticky strojově zpracovávat obraz z bezpečnostních kamer, záznamy telefonních hovorů, komunikaci e-mailem, platbu kartou, výběry z bankomatů, prohlížení si Internetu a další. Teoreticky píší proto, že většina zmíněných nekalých technik naráží na počítačový výkon. Takových dat je obecně velmi mnoho a dolovat nad nimi, je složité, ne nemožné. V případě bezpečnostních kamer, je navíc situace taková, že naprostá většina kamer produkuje analogový záznam,

ale software rozpoznávající obličej na základě biometricky unikátních znaků, jako například vzdálenost očí od sebe, potřebuje digitální vstup. Existují ovšem převodníky. Nárůstem počítačového výkonu, tyto překážky jistě padnou. Je proto potřeba se důkladněji připravit, ať už legislativně či morálně. Asi největší projekt porušující soukromí je americký *Echelon*. Monitoruje telefonní hovory, e-maily, faxy. Z výše popsaných výkonnostních důvodů, nemůže ovšem zabrat mnoho obětí. Něco jiného je však americký zákon *Patriot Act*, ten legalizuje „šmírování“ textových zpráv a e-mailové komunikace pod rouškou ochrany proti terorismu. Osobně mi připadá, že podobná problematika nikoho moc nezvedá ze židle a lidé si tím na sebe šijí bič. Povinností člověka je udržet si svoji svobodu za každou cenu. Benjamin Franklin prohlásil: „*Those who would give up essential liberty to purchase a little temporary safety deserve neither liberty nor safety.*“ Jak příznačné pro dnešní dobu. V současnosti se pod heslem „Slušný člověk nemá co skrývat.“, zavádějí tyto technologie víc a víc. Proto se ptám, jak by se změnila naše společnost, kdyby byly veřejně dostupné informace o každém našem kroku a bylo-li by dostupné každého DNA? Jak by například vypadalo seznamování? Vymizela by lež? Je to těžko představitelné. Záměrně zabíhám do extrémů, protože podle mě je v dohlednu stadium, kdy vládnoucí elita s mnohem menšími pravomocemi sice potřeba bude, ale pomyslná hierarchická pyramida se vertikálně sníží. Odstraní se tedy byrokratické mezistupně ve formě úředníků.

Jedná se o dnes poměrně hodně projednávané téma *e-governance*. Čtenář *sci-fi* by si pod tímto pojmem určitě představil lidstvo zotročené roboty. Ve skutečnosti se však jedná o nahrazení úřadů informačními systémy dostupnými „24/7“ přes Internet. Domnívám se, že s využitím digitálního podpisu a s legislativou podpořenými transparentními pravidly (např: „Osobní údaje jsou majetkem každého občana, a je nepřípustné, aby se třetí strana, třeba pojišťovna, dozvěděla jeho DNA.“) se jedná o méně zneužitelnou technologii než bezpečnostní kamery nebo *Echelon*. Tak jako v období průmyslové revoluce byly opakující se činnosti nahrazeny stroji a lidé se tak mohli zabývat prací, kde je potřeba více kreativity, tak *e-governance* může vyrazit mnohdy arogantním úředníkům z ruky jejich zbraň – razítko.

Abych se pokusil o objektivnost a pouze nehanil výše zmíněné veskrze soukromí narušující techniky, uvedu dva lákavé možné scénáře budoucnosti.

a) *Nakupující v knihkupectví prostřednictvím svého kapesního počítače sejme čárkový kód zajímavého díla. Na obrazovce se mu zobrazí statistiky podobnosti s díly, které už přečetl, procentuální pravděpodobnost jak se mu kniha bude líbit, doporučí mu další podobné.*

b) *Sjednocením internetových identit z více sociálních sítí, se uživateli zobrazuje pouze kontextuální reklama s objekty jeho zájmu. Tato reklama je mnohem efektivnější, ale i pro uživatele méně obtěžující.*

Otázkou je, zda stojíme o to, být stále efektivnější a znalejší, zda by se ona exponenciální křivka pokroku lidstva začínající vynálezem ohně neměla usměrnit. Tyto názory je možné shrnout do věty „Zpátky na stromy.“. Taková umělá regulace přirozeného chování lidí, které vyplývá z naší podstaty, tj. ze vzrušení z objevování, ze zvědavosti a z lenosti, nemá moc šancí na úspěch. Stačí člověku k naplnění své existence naplnit denně svůj žaludek, dodržovat jasně daná pravidla a mít srovnatelný majetek se sousedem? Dá se tohle nazvat štěstím? Pro mnohé ano, obecně ale raději budu schvalovat společnost, kde můžu i hladovět, volit (ne jen mezi kanály TV) a závidět sousedovi. Jedině v takové společnosti podle mě mohou vznikat skutečné kvality ve formě umění a poznání. Osobně i přes možná trochu příliš pesimistické, místy paranoidní vyznění mé eseje, věřím, že člověk nedopustí zneužití informačních technologií právě proto, že existují podobné úvahy, studie a literární díla od autorů jako Orwell, Dostojevskij a jiní. No a každé malé dítě přece z pohádek ví, že absolutní dobro vždy zvítězí nad absolutním zlem.